

Sociaal-economische Rekeningen

Vraag en aanbod lopen uiteen op de markt voor statistische informatie over de sociaal-economische situatie van huishoudens. De vraag is groot, het aanbod minder groot¹. Om vraag en aanbod wat dichterbij elkaar te brengen heeft het CBS onlangs voor het eerst Sociaal-economische Rekeningen (SER) gepubliceerd. Deze geven een consistente beschrijving van de inkomens en de consumptieve bestedingen van de Nederlandse huishoudens. In dit artikel lichten we de SER kort toe.

De SER-1981

Sociaal-economische Rekeningen geven een statistische beschrijving van de voornaamste economische activiteiten van de bevolking. In de eerste opzet concentreert de beschrijving zich op de bestanddelen van de inkomens en de consumptieve bestedingen van de Nederlandse huishoudens. Het rekeningenstelsel heeft de vorm van een matrix. De rijen van de matrix zijn de inkomens- en consumptiebestanddelen en de kolommen van de matrix zijn huishoudenstypen (groepen gelijksoortige huishoudens). Iedere cel van de matrix geeft aan wat het totale (en het gemiddelde) bedrag is van het inkomens- of consumptiebestanddeel voor het huishoudestype. De matrix is op twee manieren consistent. In de eerste plaats is de som van iedere kolom gelijk aan nul, als de consumptieve bestedingen en besparingen met een minteken worden geboekt (de som van de inkomensbestanddelen is dus gelijk aan de som van de consumptiebestanddelen plus de besparingen voor ieder huishoudestype). In de tweede plaats is de som van iedere rij gelijk aan de als gegeven beschouwde nationale totalen, althans voor de matrix met de totale (en niet de gemiddelde) bedragen als celinhoud.

In tabel 1 wordt dit verduidelijkt aan de hand van de Sociaal-economische Rekeningen voor 1981, uitgesplitst naar voornaamste inkomensbron en leeftijdsstructuur. In de volgende paragraaf wordt overigens nader ingegaan op de uitsplitsing naar huishoudenstypen. De rekeningen in de tabel bevatten de gemiddelde bedragen, bepaald

door de totale bedragen te delen door het aantal huishoudens. Uit de tabel blijkt dus bij voorbeeld dat in 1981 de 2.051.600 huishoudens zonder personen ouder dan 65 jaar en met loon uit het bedrijfsleven als voornaamste inkomensbron, gemiddeld een bedrag van f 49.500 per jaar aan lonen en salarissen ontvingen.

Kenmerkend voor de Sociaal-economische Rekeningen is de nadruk op de volledigheid en onderlinge samenhang van de informatie. De meeste CBS-statistieken beperken zich tot één enkel aspect, bij voorbeeld inkomen, lonen, vermogen, verbruik of prijzen, en zijn doorgaans ook gebaseerd op één gegevensbron, bij voorbeeld een enquête. De SER daarentegen richten zich op verscheidene aspecten en zijn gebaseerd op verscheidene gegevensbronnen. In dit opzicht zijn zij vergelijkbaar met de Nationale Rekeningen van het CBS. Beide zijn rekeningenstelsels waarin statistische gegevens uit vele bronnen worden geïntegreerd tot consistente cijferopstellingen.

De SER die nu zijn gepubliceerd hebben betrekking op het jaar 1981 en zijn dus niet bijzonder actueel meer. In de publikatie ligt de nadruk dan ook vooral op de achtergronden en de methodebeschrijving². Vanzelfsprekend is het de bedoeling de informatie zo spoedig mogelijk te actualiseren.

Social-accounting matrix

De Sociaal-economische Rekeningen zijn tot op zekere hoogte vergelijkbaar met een social-accounting matrix. Een social-accounting matrix is een tabel waarin alle economische transacties tussen huishoudenstypen, bedrijfstakken, de overheid en het buitenland worden weergegeven. Het voornaamste verschil met de Sociaal-economische Rekeningen is dat deze zich beperken tot de economische transacties van huishoudens.

Het eerste voorstel voor het opstellen van social-accountingmatrices was in de jaren vijftig afkomstig van de latere Nobelprijswinnaar Richard Stone. Voor veel landen, vooral ontwikkelingslanden, zijn ze momenteel beschik-

baar³. Ze worden vooral gebruikt voor allerlei vormen van planning en voor het verkrijgen van meer inzicht in de structuur van de economie.

Kenmerkend voor zowel de Sociaal-economische Rekeningen als de social-accounting matrices is dat ze informatie bevatten op het meso-niveau van huishoudenstypen en bedrijfstakken. Dit sluit goed aan bij de twijfel die momenteel bestaat over de waarde van economische modellen die uitsluitend zijn gebaseerd op grootheden op macro-niveau en dus bij voorbeeld de bevolking en de bedrijven als homogeen beschouwen⁴. Uit informatie op meso-niveau blijkt dat er in werkelijkheid sprake is van een grote heterogeniteit, zowel binnen de bevolking als binnen de bedrijven. Omdat economische modellen in feite grotendeels gedragsmodellen zijn, en gedrag plaatsvindt op micro-niveau, zou iedere desaggregatie in principe de kwaliteit van de modellen moeten verbeteren.

Economische modellen op meso-niveau zijn vaak algemeen-evenwichtsmodellen, dat wil zeggen dat gedrag wordt beschreven als maximalisering van nuts- of winstfuncties onder restricties en dat alle markten worden verondersteld in evenwicht te zijn⁵. Op basis van onder andere de gegevens uit de Sociaal-economische Rekeningen wordt op het CBS het algemeen-evenwichtsmodel van Keller gebruikt om de gevolgen van veranderingen in belastingtarieven door te rekenen⁶. Het model maakt het mogelijk naast het berekenen van de directe effecten (vergelijkbaar met de *Berekend beleid*-studie van het SCP), ook systematisch rekening te houden met de indirecte effecten van veranderingen in belastingtarieven (de gedrags- en kringloopeffecten).

1. Zie bij voorbeeld C.A. de Kam, C.J. Wiebrens en F.G. van Herwaarden (red.), *Bouwen voor inkomensbeleid en sociale zekerheid*, VUGA, 's-Gravenhage, 1987.

2. De publikatie is getiteld *Sociaal-economische rekeningen; methodebeschrijving en toepassing voor 1981* en is verkrijgbaar bij de Staatsuitgeverij of via de boekhandel.

3. Zie bij voorbeeld S.J. Keuning en W.A. de Ruyter, *De Social accounting matrix*. Een consistente weergave van de verdeling van inkomens en bestedingen, *ESB*, 11 december 1985. Voor Nederland is een social-accounting matrix opgesteld in S.I. Cohen, F.W. van Tongeren en J.B. Waterman, *Schatting van de SAM voor Nederland, 1978*, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1987.

4. Zie bij voorbeeld F.W. Rutten, *Voortgang met de nieuwe zakelijkheid*, *ESB*, 1 januari 1987.

5. J.B. Shoven en J. Whalley, *Applied general-equilibrium models of taxation and international trade: an introduction and survey*, *Journal of Economic Literature*, 1984, blz. 1007-1051.

6. W.J. Keller, *Tax incidence; a general-equilibrium approach*, North Holland, Amsterdam, 1980.

Tabel 1. Sociaal-economische Rekeningen voor huishoudentypen naar voornaamste inkomensbron en leeftijdsstructuur, 1981, gemiddelde bedragen per huishouden

	Huishoudens zonder leden ouder dan 65 jaar en met als voornaamste inkomensbron:				Met leden ouder dan 65 jaar	Totaal
	loon be- drijfs- leven	loon- over- heid	uitke- ring	winst en inkomen uit vermogen		
Aantal huishoudens	2.051.600	762.600	849.400	341.100	1.276.800	5.281.500
Middelen						
1 Lonen en salarissen	49.500	54.300	4.400	7.000	4.700	29.400
2 Sociale lasten	13.300	18.300	1.800	1.700	1.200	8.500
3.1 Inkomen uit eigen bedrijf	500	400	400	57.600	1.200	4.300
3.2 Ontvangen rente	1.600	1.300	1.400	7.100	3.900	2.400
3.3 Overig inkomen uit vermogen	600	0	200	3.700	1.800	900
3.4 Huurwaarde eigen woning	1.600	1.800	600	2.900	900	1.400
3.5 Betaalde hypotheekrente	2.600	3.000	500	3.600	200	1.800
3.6 Betaalde overige rente	500	400	200	800	200	400
4 Primair inkomen (1+2+3.1+3.2+3.3+3.4-3.5-3.6)	63.900	72.600	8.200	75.600	13.300	44.700
5 Ontvangen inkomensoverdrachten	1.600	800	9.400	1.000	3.800	3.300
6 Uitkeringen sociale verzekering	6.700	3.200	18.000	4.400	16.700	10.300
7 Uitkeringen pensioen- en levensverz.	200	300	4.100	5.800	6.000	2.600
8 Betaalde inkomensoverdrachten	1.100	600	800	600	400	800
9 Premies sociale verzekering	21.000	13.800	6.700	9.600	2.800	12.500
10 Premies pensioen- en levensverzek.	4.300	11.400	300	6.100	500	3.900
11 Premies particul. ziektekostenverz.	700	1.100	100	1.700	300	600
12 Directe belastingen	9.000	9.900	4.000	18.200	5.200	8.000
13 Beschikbaar inkomen (4+5+6+7-8-9-10-11-12)	36.300	40.000	27.900	50.600	30.700	35.100
Bestedingen						
14 Voedingsmiddelen	5.800	5.800	4.400	6.700	3.700	5.100
15 Genotmiddelen	2.700	2.500	2.100	2.600	1.500	2.300
16 Duurzame consumptiegoederen	10.200	10.500	6.500	11.100	4.700	8.400
17 Overige goederen en diensten	17.200	18.200	13.100	19.500	11.500	15.500
18 Bijdragen aan instell. z. winsttoegm.	600	800	400	600	3.000	1.200
19 Bestedingen in het buitenland	2.000	2.300	1.400	2.700	1.300	1.800
20 Consumptieve bestedingen (14+15+16+17+18+19)	38.600	40.100	27.800	43.200	25.500	34.200

De 52 huishoudentypen

De ruim vijf miljoen Nederlandse huishoudens zijn voor de Sociaal-economische Rekeningen verdeeld in 52 huishoudentypen. Deze zijn zo gekozen dat goed herkenbare bevolkingsgroepen ontstaan die bovendien zo homogeen mogelijk zijn ten aanzien van inkomens- en consumptiepatronen. In de indeling komen vier aspecten tot uitdrukking: leeftijdsstructuur, voornaamste inkomensbron, huishoudensgrootte en inkomensklasse. Tabel 2 toont hoe deze aspecten zijn gecombineerd.

De typen huishoudens die in het overheidsbeleid veel worden gebruikt zijn op eenvoudige wijze in de Sociaal-economische Rekeningen terug te vinden. De modale werknemer, gehuwd en met kinderen, zit bij voorbeeld in het huishoudentype 10, een alleenstaande AOW-er in type 37 enz. Overigens

blijkt uit een beschrijvende statistiek als de Sociaal-economische rekeningen dat de inkomenssamenstelling van deze huishoudentypen veel gevarieerder is dan de typering in eerste instantie doet vermoeden.

De Sociaal-economische Rekeningen bevatten ook informatie over het aantal huishoudens in ieder huishoudentype. Hierdoor kunnen uitspraken worden gedaan over het kwantitatieve belang van ieder type. In de bekende koopkrachtoverzichten is dat minder goed mogelijk, ook omdat daarin wordt uitgegaan van inkomensniveaus in plaats van inkomensklassen⁷.

dat zij in principe volledig aansluiten op de jaarlijks door het CBS gepubliceerde Nationale Rekeningen. Deze geven een kwantitatieve beschrijving van de gehele Nederlandse economie, waarbij verschillende sectoren worden onderscheiden. Eén van die sectoren is de sector gezinshuishoudingen, die in de Nationale Rekeningen niet verder wordt uitgesplitst. De macro-bedragen voor de sector gezinshuishoudingen vormen de randtotalen voor de Sociaal-economische Rekeningen.

De Nationale Rekeningen lenen zich echter in een aantal opzichten minder goed voor een statistische beschrijving

Aansluiting op Nationale Rekeningen

Een belangrijke eigenschap van de Sociaal-economische Rekeningen is

7. Zie echter CPB-werkdocument 19, *Micro-tax 1987*, voor nieuwe ontwikkelingen op dit gebied.

Tabel 2. De 52 huishoudenstypen in de Sociaal-economische Rekeningen

Grootte	Inkomens- klasse (25%-groep)	Zonder leden ouder dan 65 jaar en met als voornaamste inkomensbron:				Met leden ouder dan 65	
		loon be- drijfs- leven	loon over- heid	uitke- ring	winst en inkomen uit vermogen: land- handel dienst- bouw verlening overig		
Eén persoon	eerste	1	13	25		37	
	tweede	2	14	26		38	
	derde	3	15	27		39	
	vierde	4	16	28		40	
Twee personen	eerste	5	17	29		41	
	tweede	6	18	30		42	
	derde	7	19	31		43	
	vierde	8	20	32		44	
Drie of meer personen	eerste	9	21	33		45	
	tweede	10	22	34		46	
	derde	11	23	35		47	
	vierde	12	24	36		48	
Niet nader uitgesplitst				49	50	51	52

van de economische situatie van huishoudens⁸. De sector gezinshuishoudingen omvat namelijk naast huishoudens ook de instellingen zonder winstoogmerk (bij voorbeeld verenigingen, kerken en vakbonden). Bovendien worden aan deze sector transacties toegerekend die door huishoudens niet als inkomen worden ervaren, zoals de beleggingsopbrengsten van pensioenfondsen en de uitkeringen in natura van ziektekostenverzekeringen. Als schakel tussen de nationale totalen van de Sociaal-economische Rekeningen en de Nationale Rekeningen zijn daarom drie intermediaire fondsen gecreëerd: "instellingen zonder winstoogmerk", "pensioenverzekering" en "medische verzorging". Ieder van de genoemde transacties (bij voorbeeld de beleggingsopbrengsten van de pensioenfondsen) is bij één van deze intermediaire fondsen geboekt, zodat ze niet verschijnen in de nationale totalen van de SER (de laatste kolom van tabel 1).

Constructie

De Sociaal-economische Rekeningen-1981 zijn geconstrueerd door integratie van drie reeds bestaande CBS-statistieken: de Nationale Rekeningen, de Inkomensstatistiek en het Budgetonderzoek. Hierbij kan een aantal stappen worden onderscheiden. Eerst is voor ieder inkomens- en consumptiebestanddeel het verschil geanalyseerd tussen het bedrag in de Nationale Rekeningen en het macro-bedrag uit de Inkomensstatistiek of het Budgetonderzoek⁹. Voor zover een deel van het verschil traceerbaar is, is dit vervolgens per huis-

houdenstype zo goed mogelijk bijgeschat. Een voorbeeld is de pensioenpremie: deze ontbreekt in de Inkomensstatistiek en is daarom bijgeschat op basis van de informatie die wel in de Inkomensstatistiek aanwezig is (bedrijfs-tak- en loonniveau).

Het resterende deel van het verschil (het niet-traceerbare deel) is ten slotte over de huishoudenstypen verdeeld proportioneel met de som van de wel in de Inkomensstatistiek of Budgetonderzoek opgenomen bedragen en het traceerbare deel van het verschil. Anders geformuleerd, op basis van gegevens uit de Inkomensstatistiek en het Budgetonderzoek zijn verdeelsleutels geconstrueerd waarmee de macro-bedragen uit de Nationale Rekeningen over de huishoudenstypen zijn verdeeld.

Ten slotte

In dit artikel is een korte toelichting gegeven op de onlangs door het CBS gepubliceerde Sociaal-economische Rekeningen. Deze geven een consistente beschrijving van inkomensbestanddelen, consumptiebestanddelen en besparingen voor 52 huishoudenstypen. De rekeningen sluiten aan op de Nationale rekeningen van het CBS.

Aan uitbreidingen van de nu gepubliceerde cijfers wordt gewerkt. De eerste stap is vanzelfsprekend het actualiseren naar een zo recent mogelijk jaar, waardoor het ook mogelijk is informatie te geven over de jaarlijkse veranderingen. Verder is het de bedoeling naast inkomen, consumptie en besparingen meer onderwerpen op te nemen, bij

voorbeeld collectieve voorzieningen, huishoudelijke productie, kapitaaltransacties en meer demografische informatie. De verwezelijking hiervan zal echter nog wel enige tijd vergen.

**R.D. Huigen
H. van de Stadt
C. Zeelenberg**

De auteurs zijn werkzaam bij het Centraal Bureau voor de Statistiek

8. R. Ruggles en N. Ruggles, The integration of macro and micro data for the household sector, *The Review of Income and Wealth*, 1986, blz. 245-276.

9. Voor de Inkomensstatistiek is hiervan verslag gedaan in P. van der Laan en J.W.B. de Waard, *Vergelijking tussen de Inkomensstatistiek en de Nationale Rekeningen*, Statistische onderzoekingen M26, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1986.